

Ситар І. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри теорії держави і права
Національної академії внутрішніх справ

МОРАЛЬНІСТЬ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ (АКУЛЬТУРАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ)

Анотація. Розглядається формування нормативних систем регулювання суспільних відносин у процесі акультурації з огляду на моральність. Окреслюються етапи становлення й розвитку моральності в процесі розвитку людства. Зазначається, що існує взаємозв'язок між релігією та моральністю, який аналізується в історичному та гносеологічному аспектах розвитку соціуму. Особливо акцентується увага на проблемі моральності сучасних наукових досягнень, які є основою нормативного регулювання та повинні ґрунтуватися на ідеях добра, гуманізму. Підкреслено, що вся система нормативного регулювання суспільних відносин, зокрема сучасне кримінальне, цивільне, адміністративне і процесуальне право, повинно відповідати духовно-моральним принципам.

Ключова слова: моральність права, акультурація в праві, юридична наука, взаємодія правових систем, правова комунікація, інтеграція наукового знання.

Постановка проблеми. Система нормативного регулювання суспільних відносин охоплює моральний компонент, наявний у вирішенні будь-яких суперечностей, що виникають у сучасному глобалізаційному суспільстві.

Останнім часом постала проблема моральності наукових досліджень та винаходів, що вказує на її актуальність, особливо щодо акультураційних процесів.

Питання моральності розвитку сучасної науки в контексті акультурації вивчали такі вчені, як А. Пуанкаре, Ж. Бенда, Х. Ортега-і-Гассет, В. Сорокін, Г. Круглов, С. Капіца, Ю. Романець, Н. Бердяєв, Й. Ратцингер, Г. Бальтазар. Однак недостатньо дослідженим залишається проблема взаємозв'язку між моральністю, духовними основами певного суспільства й процесами акультурації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз акультураційних процесів передбачає з'ясування міри впливу морального чинника в процесі запозичення певних конструкцій інших правових систем. Це у свою чергу вимагає історичного осмислення, тобто вивчення еволюції морального становлення суспільства.

Розрізняють такі стадії моральної еволюції:

- тваринна моральність (первіснообщинного суспільства);
- моральність дикарів (початок рабовласницького устрою);

- моральність варварів (сюди слід віднести як розвинені рабовласницькі держави періоду Античності й Давнього Сходу, так і феодальні суспільства Європи; промислова чи меркантильна мораль (сучасний період).

Моральність залежить від релігії, вона впливає на неї [1, с. 288–310].

Етапи становлення та розвитку моральності в процесі розвитку людства визначають взаємовплив і взаємозв'язок моральності й релігії. На нашу думку, слід розглядати мораль в історичному та гносеологічному аспектах.

Вартою уваги із цих позицій є теорія Д. Соммера, який вважає, що мораль – це кодекс законів Природи, який дозволяє досягти досконалості й гармонії із самим собою та з Всесвітом. Людина завжди прагнула до такої гармонії; вона впливає на весь Космос, на Природу, на все, що її оточує, і цим визначає відповідну реакцію. Тому кожен відповідальний за свої вчинки [2, с. 7].

Науковець виводить нову мораль – мораль фізики та її закони, тобто створює концепцію «моральної фізики». Закони цієї науки, як і інші закони, діють у нашому житті незалежно від того, знаємо ми про їх існування чи ні. Якщо людина буде дотримуватись цих законів, то виграють усі: ми самі, наші близькі й суспільство в цілому [2].

Моральною фізикою він називає науку, що дозволяє людям свідомо й цілеспрямовано взаємодіяти з Природою і досягти вищого блага. Оскільки тонкі ефірні сили Природи насправді матеріальні, у них немає нічого надприродного. Пульсація фотонного випромінювання у Всесвіті виникає в результаті вчинків, думок і відчуттів людей. Моральна фізика вимагає розуміння та перевірки на власному досвіді механізму енергетичних процесів у взаємовідносинах Людини і Природи [2, с. 15–16].

Як зазначає дослідник, у XXI ст. особливо часто трапляються моральні помилки та проявляються гріхи: шлюб без кохання, брехлива дружба, імідж як засіб управління іншими, корупція, життя заради іміджу, відсутність відносин, гомосексуалізм, зрада, послаблення сім'ї, вживання наркотиків, алкоголізм тощо [2, с. 93–100].

На нашу думку, сучасний світ вимагає ресекуляризації. Такий підхід повинен бути закріплений як на законодавчому рівні, так і на рівні свідомості індивідумів у процесі життєдіяльності. Це допоможе повернутися до онтологічних основ людини, до гармонії з Природою.

Мораль – це критично-наслідкова вібрація й енергетичний взаємозв'язок між людиною та космосом, у якому завжди діє закон: кожен розплачується за все, що він робить. Природа нічого не дарує, порушуючи закони Природи, людина знищує себе.

Тому ресекуляризація повертає до онтологічних основ буття людини. У сучасному біполярному світі розвиток науки, наукових стратегій призводить до інтернаціоналізації науки, глобалізації, що передбачає більш складні й різноманітні процеси, у тому числі безпрецедентну міграцію науковців та їхніх ідей, теорій, концепцій [3, с. 13–14]. Однак така міграція не завжди повинна завершуватися процесами акультурації. Науково-технічна модель має відповідати моральним засадам соціуму [3]. Методологія наукової творчості – найбільш вдалий підхід у процесі вдосконалення державно-правових явищ із точки зору божественного спрямування [4, с. 9].

Під процесом наукової творчості ми розуміємо діяльність із вирішення неординарних проблем, які дають якісно нові знання. У такий спосіб формується справжня творчість. Зміст

цих проблем виходить за межі можливостей, уявлень, методів, підходів. Творче дослідження передбачає аналіз, осмислення й обґрунтування нових форм, засобів і прийомів безперервного прогресу творчості у сфері пізнавальної діяльності в контексті моральної обґрунтованості [4, с. 9]. У процесі дослідження й аналізу сучасних державно-правових явищ слід опиратися на філософські принципи: історизму, розвитку, системності, багатоманіття, взаємозв'язку.

На думку сучасних дослідників, зокрема К. Поппера, наука повинна акцентуватися на постійній змінності знань [5, с. 17], зростанні наукового пізнання.

Т. Кун та І. Лакагос сюди ж відносять і момент відносної стабільності пізнавального процесу, представляючи його більш адекватно і різносторонньо [6, с. 22]. Вказані науковці розширюють поняття логіки, вони переносять його з логічного аналізу відносин між висловлюванням на аналіз відносин між гіпотезами та теоріями, на аналіз правил дослідження. Такий підхід дає відповідь на питання, як наука еволюціонує на моральному та етичному аспектах таких революційних зрушень.

Критичну позицію К. Поппера абсолютизував П. Фейєрбенд [7]. На його думку, без хаоса в науці немає пізнання, без постійної відмови від розуму немає прогресу; немає жодного правила, що зберігає свою силу за будь-яких обставин; епістемологія повинна бути анархічною [7].

Цьому погляду суперечить точка зору Дж. Холтона, який вважає, що в багатьох поняттях, гіпотезах, методах є елементи, що функціонують як теми. Це обмежує чи мотивує діяльність учених [8].

Дослідник А. Пуанкаре в статті «Математична творчість» писав, що творити в науці – це означає не створювати непотрібних комбінацій, а навпаки, створювати такі наукові комбінації, які б із точки зору науки й етичності були корисні індивідууму [8]. Крім того, важливим регулятором у творчому процесі є відчуття істини.

Французький математик Ж. Адамар зазначає, що істина нам поки невідома, але озброївшись етичними підходами, слід іти вперед до мети [9, с. 5].

Лауреат Нобелівської премії російський дослідник В.Л. Гінзбург підкреслює, що наука, яка формується в сучасний період, повинна опиратися на принцип відповідності між старими й новими теоріями; наголошує на важливості наявності у вчених такого розуміння істинного й устремління в майбутнє, якого ми можемо очікувати від глибоких теорій і концепцій [10, с. 238]. Саме свобода творчості, яка, без сумніву, необхідна в науковому пошуку, реалізується за допомогою визначених правил та методологічних прийомів, що будуть відповідати загальнолюдському благу.

У цьому контексті доцільно розглянути онтологічні проблеми розвитку індивідуума та соціуму загалом.

Ж.-П. Сартр у праці «Буття і ніщо» вказує, що моральне буття має суперечливий характер, і неможливо позбутися таких суперечностей, як дарована людині свобода, людину і поневолює, оскільки свобода має певні межі. Особливо автор звертає увагу на абсолютну відповідальність за все, що відбувається з людиною. Буття повинно бути орієнтоване на добре, ідеальне, оскільки все інше – це пустота та ніщо [11]. Свобода як онтологічна необхідність орієнтує людину на добрі вчинки, думки, діяння, однак свобода повинна відповідати певним рамкам онтологічності, лише тоді вона буде корисною.

Основною суспільною функцією інтелектуала є служіння вічним духовним цінностям людства. Однак останнім часом замість того, щоб судити про все з позиції істини, загально-

людського розуму, вони прониклися «політичними пристрастями» і почали запалювати їх у громадянах.

Французький дослідник Ж. Бенда в праці «Зрада інтелектуалів» зазначає, що світ за жодних обставин не повинен забувати про вічні ідеали, тому світові потрібні інтелектуали – люди, які не мають практичних цілей і чиє основне завдання – збереження цих ідеалів. Головні духовні цінності – справедливість, істина, розум – характеризуються незмінністю, безкорисливістю й раціональністю. Більшість інтелектуалів жертвують культом усезагальних ідеалів заради країни чи партії все більше і більше занурюються в практичний і матеріальний світ політичних пристрастей А отже, інтелектуал стає зрадником тоді, коли він зраджує соціальну групу, націю, країну [12, с. 12–13].

Наука повинна бути повернута до онтології. Якщо методологія науки зацікавлена питанням «як?» (Які методи дослідження? Які процедури і прийоми дослідження визначеного об'єкта?), то онтологія має справу з визначеною предметною сферою тієї чи іншої навчальної дисципліни, що захищається тією чи іншою групою вчених. У реальному аналізі методологія й онтологія – це дві складові наукового пошуку в єдності [13, с. 7–9]. Філософія ХХ ст. не обмежувалась визначенням себе як методології та тяжіла до онтології. Зокрема, неокантіанство від методології звернулося до онтології цінностей, а багато захисників цієї теорії (наприклад, Г. Ріккерт) у підсумку на базі аксіології побудували нові варіанти метафізики ціннісного буття.

Моральна культура суспільства характеризується рівнем засвоєння членами суспільства моральних вимог – моральних норм, принципів ідеалів тощо. Індивід будує свою повсякденну поведінку на моральних засадах, що проявляється в ставленні до інших людей та суспільства в цілому, у його цілях, життєвих планах, ціннісних орієнтаціях, установках і так далі [14, с. 74–79]. Це стосується й науковців.

Видатні філософи сучасності в момент найвищого технічного тріумфу відчули небезпечні симптоми в сьогоднішньому способі життя людей, основою якого стала інструментальна раціональність (перевага надається не людині, а техніці). Н.О. Бердяєв зауважив, що людина в ХХ ст. стала банкрутом, потрапила в тенета, розставлені нїю самою [15]. Це зумовлено насамперед антропологічною, енергетичною, сировинною й екологічною кризами.

Х. Ортега-і-Гассет звертає увагу на кризу світоглядних основ буття техногенного суспільства. Особливістю цього стану є поява такого типу людини, яка володіє новітньою технікою і технологіями, але в ній культурне начало буття не має базового значення. На думку дослідника, така людина не знає, «за якими зірками жити», вона загубила орієнтацію у світі. Це «людина – маса», як її називає Х. Ортега-і-Гассет, діяння якої завантажені негативним, поганим духом. «Людина – маса» не вміє себе обмежувати, у результаті чого формується культ сили й всюдозволеності. Проникаючи у всі сфери життєдіяльності, «людина – маса» суттєво понижує середній рівень культури людини [16, с. 203]. Вона стає біомасою, яка не використовує свого онтологічного призначення.

Естетична й етична діяльність людини повинна відповідати викликам сучасного постмодерного суспільства. Зробити це можна, на нашу думку, шляхом ресекуляризації.

Основною принципом права або вся система нормативного регулювання та правозастосування повинна базуватися на засадах свободи, справедливості, рівності й відповідальності, тобто підтримувати ці вічні цінності. Сучасне кримінальне, цивільне, адміністративне й процесуальне зако-

нодавство повинно відповідати духовно-моральним принципам [17].

Особливої уваги заслуговує релігійний аспект аналізу процесу секуляризації та ресекюляризації в дослідженні сучасного суспільства.

Як зазначає академік РАН В.С. Степін, наша техногенна цивілізація вступає в етап особливого типу прогресу, коли гуманістичні орієнтири є вихідними у визначенні стратегії наукового прогресу [18, с. 189].

Наука, яка не має глибокої моральної основи, може бути небезпечною й руйнівною силою, вести до бід і безвихідності. Така наука може руйнувати не тільки навколишнє природне середовище, але й людину. Релігійна філософія права не поступається світській науці в трьох головних критеріях: по-перше, у максимально повному й усесторонньому вивченні права; по-друге, в аналізі й синтезі отриманих фактів на основі визначеної методології; по-третє, у наявності цілісної системи світогляду, що дозволяє пояснити сенс правових явищ як в історичному, так і в сутнісному аспектах [19, с. 16–17].

До істини в процесі праворозуміння можна прийти через релігію та мораль.

Як справедливо зазначає російський дослідник глобальних проблем сучасності Т.Є. Савицька, у сучасних умовах усе більш відчутною стає нестабільність світової ситуації, що змінює уявлення про суспільство, людину, цивілізацію [20, с. 154].

Вирішення сучасних глобальних сучасності, на думку деяких авторів, можливе лише за умови повернення до релігійного буття, з'ясування онтології [22, с. 13–14].

Таким чином, низку проблем слід вирішувати, беручи до уваги християнську глобалістику.

Християнській глобалістиці притаманна низка особливостей:

а) апеляція переважно до особистих цінностей емоційного й духовного життя людини;

б) орієнтація на моральні аспекти в подоланні багатомірної та різнофакторної глобальної кризи сучасної цивілізації заходу;

в) звернення до тих сфер культури та людської психіки, які традиційно стосуються проблем самовдосконалення людини та її свідомості;

г) віра в можливість вирішення всіх загальнолюдських проблем шляхом покращення індивідуальної сутності самої людини, набуття нею належної гармонії з духовними й релігійними цінностями;

д) обумовленість єдиним світорозумінням християнства, що передбачає ієрархію цінностей світу, аксіологічний вимір суспільного прогресу, значущу роль віри в структурі мотивації поведінки індивідуумів;

е) трактування глобальних проблем як результату прояву гріховної сутності людських істот, позитивні зміни якої можливі шляхом і за допомогою «Євангелізації людства»;

ж) розгляд глобальних проблем сучасності поза їх соціальним контекстом, орієнтація на загальноцивілізаційні оцінки та висновки [21, с. 20–21].

За допомогою християнської глобалістики, установки на релігійність осмислюються та вирішуються проблеми сучасності, пов'язані з «гріхопадінням» людства. Такі проблеми сьогодні все більше стають актуальними в богословській дискусії.

Й. Ратцингер (Бенедикт XVI) зазначає, що на цьому етапі розвитку соціуму існує криза віри та криза усвідомлення основних цінностей людського життя, що сучасне суспільство повинно базуватися на вірі, істинності й толерантності. Особливо це стосується «зустрічі релігій і культур» [22].

Така взаємодія повинна базуватися на взаємному сприйнятті культур, мирному співіснуванню та співпраці в мирному руслі [23].

Інкультурація можлива лише за наявності елементів універсальності в кожній культурі. Поняття інкультурації передбачає, що у всіх культурах проявляється одна й та ж сутність людини, що в людині іманентно присутня всезагальна істина людського буття, спрямована на об'єднання. Намір здійснити інкультурацію виправданий лише тоді, коли не здійснюється несправедливість щодо іншої культури, і остання націлена на устремління до істинної суті людини та продовжує розвиватися, сама відкриває себе для нового культурного потенціалу [23, с. 102].

Висновки. Міжкультурна комунікація в контексті сучасного світопорядку, що охоплює й обмін досвідом у науковій сфері, повинна ґрунтуватися на розумінні істинності людської природи, бути спрямованою до онтології людини, базуватися на терпимості й толерантності до інших культур. Сучасний розвиток науки в усіх галузях повинен відповідати моральним нормам, що визнаються соціумом.

Література:

1. Хлебосолов Е.И. Метафизические основания христианства / Е.И. Хлебосолов. – СПб. : Алетейя, 2010. – 178 с.
2. Соммер Дарио Салас. Мораль XXI века / Соммер Дарио Салас ; пер. с исп. – М. : Научная книга, 2007. – 446 с.
3. Наука в условиях глобализации / под ред. А.Г. Аллехвердяна, Н.Н. Семеновича, А.В. Юревича. – М. : Логос, 2009. – 520 с.
4. Майданов А.С. Методология научного творчества / А.С. Майданов. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 512 с.
5. Поппер К. Логика и рост научного знания / К. Поппер. – М., 1983. – 605 с.
6. Кун Т. Структура научных революций / Т. Кун. – М., 1975. – 288 с.
7. Фейербенд П. Избранные труды по методологии науки / П. Фейербенд. – М., 1986. – 543 с.
8. Холтон Дж. Тематический анализ науки / Дж. Холтон. – М., 1981. – 384 с.
9. Гинзбург В.Л. О физике и астрофизике / В.Л. Гинзбург. – М. : Наука, 1985. – 528 с.
10. Пункаре А. Математическое творчество / А. Пункаре // Адамар Ж. Исследование психологии процесса изобретения в области математики / Ж. Адамар. – М., 1970. – 152 с.
11. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології / Ж.-П. Сартр ; пер. з фр. В. Лях, П. Тарашук. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 854 с.
12. Бенда Ж. Предательство интеллектуалов / Ж. Бенда ; пер. с франц. В.П. Гайдамака и А.В. Матешук. – М. : ИРИСЭН, Социум, 2009. – 310 с.
13. Наука: от методологии к онтологии / Рос. акад. наук; Ин-т философии ; отв. ред.: А.П. Огурцов, В.М. Розин. – М. : ИФРАН, 2009. – 287 с.
14. Новиков А.М. Методология / А.М. Новиков, Д.А. Новиков. – М. : СИНТЕГ, 2007. – 668 с.
15. Ортега-и-Гассет Х. Новые симптомы / Х. Ортега-и-Гассет // Проблемы человека в западной философии. – М., 1998. – С. 198–210.
16. Бердяев Н.А. Самопознание / Н.А. Бердяев. – М. : Наука, 1990. – 348 с.
17. Романец Ю.В. Этические основы права и правоприменение / Ю.В. Романец. – М. : ИКД Зерцало-М, 2012. – 400 с.
18. Новиков А.М. Методология научного исследования / А.М. Новиков, Д.А. Новиков. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 280 с.
19. Сорокин В.В. Понятие и сущность права в духовной культуре России / В.В. Сорокин. – М. : Изд-во «Юрлитинформ», 2007. – 456 с.
20. Савицкая Т.Е. Глобализация-2 / Т.Е. Савицкая // Полис. – 2001. – № 4. – С. 154–162.
21. Круглова Г.А. Христианская глобалестика / Г.А. Круглова. – Минск : Б.Г.У., 2008. – 199 с.
22. Бальтазар Г.У. Принципы христианской этики: пер. с нем. / Г.У. Бальтазарфон, Й. Ратцингер (Бенедикт XVI), Х. Шюрман. – М. : Библийско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2007. – 83 с.
23. Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Вера – Истинность – Толерантность. Христианство и мировые религии / Й. Ратцингер; пер. с нем. – М. : Библийско-Богословский институт св. апостола Андрея, 2007. – 367 с.

Ситар И. М. Нравственность в развитии современной науки (аккультурационный анализ)

Аннотация. Рассматривается формирование нормативных систем регулирования общественных отношений в процессе аккультурации с точки зрения нравственности. Определяются этапы становления и развития нравственности в процессе развития человечества. Отмечается, что существует взаимосвязь между религией и нравственностью, которая анализируется в историческом и гносеологическом аспектах развития социума. Акцентируется особое внимание на проблеме нравственности современных научных достижений, являющихся основой нормативного регулирования и требующих обоснования с позиций добра и гуманизма. Подчеркивается, что вся система нормативного регулирования общественных отношений, в частности современное уголовное, гражданское, административное и процессуальное право, должно соответствовать духовно-нравственным принципам.

Ключевые слова: нравственность в праве, аккультурация в праве, юридическая наука, взаимодействие правовых систем, правовая коммуникация, интеграция научного знания.

Sytar I. Morality in the development of modern science (acculturation analysis)

Summary. We consider the formation of normative regulation of social relations in the process of acculturation with regard to morality. The article outlines the stages of formation and development of morality in the development of mankind. It is noted that there is a relationship between religion and morality, which analyzes the historical and epistemological aspects of society. The paper particularly focuses on the issue of morality of modern scientific achievements, which are the basis of normative regulation and must be based on the ideas of goodness and humanism. It is emphasized that the system of normative regulation of social relations, namely the modern criminal, civil, administrative and procedural law must meet the spiritual and moral principles.

Key words: morality in law, acculturation in law, jurisprudence, interaction of legal systems, legal communication, integration of scientific knowledge.